Jaremek, Agnieszka

Badania w osadzie przygrodowej w Jeziorku stan. I

Światowit 5 (46)/Fasc.B, 251-254

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

AGNIESZKA JAREMEK (*IA UW*)

BADANIA NA OSADZIE PRZYGRODOWEJ W JEZIORKU STAN. I

Lokalizacja stanowiska: Jeziorko stanowisko I, gm. Ryn, woj. warmińsko-mazurskie.
Zespół kierujący badaniami: mgr Agnieszka Jaremek, mgr Magdalena Nowakowska.
Termin przeprowadzenia badań: 27 lipca - 22 sierpnia 2003 r.
Źródła finansowania: Instytut Archeologii UW.
Rodzaj stanowiska/chronologia/kultury: osada i grodzisko/VI ok. epoki brązu – starszy ok. przedrzymski (KKZB)/WŚ.

Latem 2003 roku prowadzono archeologiczne badania wykopaliskowe na stanowisku nr I w miejscowości Jeziorko. W badaniach wzięli udział archeolodzy z Pracowni Archeologicznych Badań Terenowych Instytutu Archeologii UW oraz odbywający letnie praktyki terenowe studenci IA UW. Miejscowość Jeziorko znajduje się w centralnej części Pojezierza warmińsko-mazurskiego, w kompleksie leśnym położonym przy trasie prowadzącej z Rynu do Giżycka. Stanowisko będące przedmiotem badań to kompleks osadniczy składający się z grodziska i przylegającej do niego od wschodniej strony osady przygrodowej. Zarówno grodzisko jak i osadę zlokalizowano na naturalnym wzgórzu morenowym, jednym z wielu znajdujących się w okolicznym krajobrazie. Choć wzgórze na którym wzniesiono grodzisko nie należy do najwyższych, jego atrakcyjność oparta jest na izolowanym położeniu. Nie znajduje się ono bowiem w paśmie wzgórz lecz na dnie doliny polodowcowej wypełnionej niegdyś jeziorami i torfowiskami (KIEŁCZEWSKA-ZALEWSKA 1958: 205).

Bardzo długo znajomość zespołu osadniczego w Jeziorku ograniczała się wyłącznie do grodziska. Po raz pierwszy na mapie okręgu ryńskiego umieścił je w 1663 roku Józef Naroński. Od tego momentu grodzisko w Jeziorku pojawia się często w literaturze obejmującej tematykę Prus Wschodnich. W 1926 r. Hess von Wichdorff przeprowadził na obiekcie badania powierzchniowe, a dwa lata później dość ryzykowne poszukiwania w postaci przekopu przez wał południowy. Niestety nigdy nie opublikował wyników swojej pracy.

Pierwsze systematyczne badania wykopaliskowe na stanowisku przeprowadził w latach 1950-1954 z ramienia Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie Jerzy Antoniewicz (ANTONIEWICZ 1952; 1964: 79-122; ANTONIEWICZ, OKULICZ 1958). Obszarem badań objął jednocześnie grodzisko i osadę, otwierając powierzchnię około 17 arów. Niestety ten dość duży areał badawczy nie został w pełni rozpoznany. Znaczna większość wykopów została wyeksplorowana jedynie do głębokości około 60 cm, następnie przykryta faszyną i zasypana. Pełny obraz nawarstwień uzyskano tylko w obrębie kilku rowów sondażowych, przecinających grodzisko i osadę na linii wschód-zachód i północ-południe. Pięcioletnie badania Jerzego Antoniewicza na stanowisku w Jeziorku pozwoliły ustalić, że:

a. w nieznanym stopniu użytkowano osadę w epoce neolitu czego świadectwem są pojedyncze fragmenty ceramiki z tego okresu;
b. w końcowej fazie podokresu halsztackiego D lub na przełomie okresu halsztackiego i lateńskiego wzniesiono osiedle obronne, zniszczone w okresie lateńskim;
c. nie odbudowano osady lecz przeniesiono ją na dogodniejsze miejsce położone u jej podnóża;
d. także nowa osada ulega zniszczeniu, a następnie już w tym samym miejscu jest odbudowana;
e. w tym czasie nie powstają żadne umocnienia na wzniesieniu grodziskowym lecz prawdopodobnie jest ono wykorzystywane jako okólnik dla bydła – świadczyć o tym miałyby dwie chaty o charakterze sezonowym;
f. wczesnożelazną fazę związaną z użytkowaniem kompleksu reprezentowała niewielka grupa ludzi bytujących w 5-8 obiektach mieszkalnych;
g. maksymalny okres funkcjonowania tej społeczności można ustalić na schyłek okresu wczesnolateńskiego lub początek okresu środkowolateńskiego;
h. na ruinach wału południowego z okresu wczesnożelaznego wybudowano we wczesnym średniowieczu palisadowy wał z częstokołów – być może w tym okresie wzmocniono także konstrukcję wału północnego, a obydwa umocnienia uległy pożarowi i nie zostały odbudowane;
i. uboga wczesnośredniowieczna warstwa kulturowa na grodzisku i niewielki nakład w budowę umocnień z tego okresu wskazują na szybkie zaniechanie użytkowania obiektu;

j. w obrębie osady przygrodowej występuje obfita warstwa kulturowa z okresu wczesnośredniowiecznego, nie rozpoznano jednak w pełni zabudowań o charakterze mieszkalnym;
k. użytkowanie obiektu we wczesnym średniowieczu, przede wszystkim na podstawie materiału ceramicznego, określono na okres od X do 1 poł. XIII stulecia;
l. w obrębie nawarstwień wczesnośredniowiecznych wyróżniono materiały ceramiczne, których pochodzenie, być może, należy łączyć z okresem wpływów rzymskich i wędrówek ludów.

Wznowienie badań na stanowisku w 2003 r. oparto o program, którego podstawowymi założeniami było: po pierwsze – kontynuacja prac w obrębie wykopów założonych na osadzie przygrodowej w latach 50-tych; po drugie – rozpoznanie w obrębie osady obszaru nie objętego dotychczas badaniami, a co za tym idzie ewentualna weryfikacja postawionych przez J. Antoniewicza tez dotyczących zasięgu, rozplanowania i chronologii obiektu. W sezonie 2003 nie prowadzono badań na wzniesieniu grodziskowym.

W ramach realizacji pierwszego celu założono, w nawiązaniu do siatki arowej z lat 50-tych, wykop nr 1 o powierzchni jednego ara. Analiza dokumentacji wskazywała, że w obrębie wykopu powinna istnieć kontynuacja dwóch dużych obiektów o charakterze mieszkalnym – chat nr 1 i 2. Po usunięciu warstw zasypiskowych, na głębokości 60 cm, odsłonięto poziom w obrębie którego zarejestrowano fragmenty warstw spływowych oraz stropy czterech obiektów: dwa paleniska (obiekty nr 5 i 6), skupisko kamieni (obiekt nr 4) i dół posłupowy (obiekt nr 7). Obiekty te wyznaczają najmłodszą fazę osadniczą stanowiska związaną z wykorzystywaniem tego terenu we wczesnym średniowieczu. Obiekty nr 4, 5 i 6 zarejestrowano jedynie w partiach spągowych, bez możliwości obserwacji pełnej sekwencji stratygraficznej nawarstwień, wyeksplorowanych w latach 50-tych. Z kolejną fazą osadniczą związanych jest sześć obiektów wyznaczających najmłodszy poziom użytkowania osady przez ludność kultury kurhanów zachodniobałtyjskich. Są to trzy założenia prawdopodobnie o charakterze mieszkalnym (obiekty nr 2, 3 i 9) oraz dwie jamy gospodarcze (obiekty nr 18, 19) i jedno palenisko (obiekt nr 11). Obiekt nr 3 oraz obiekty nr 9 i 11 stanowią kontynuację obiektów odkrytych częściowo przez J. Antoniewicza (chaty nr 1 i 2). We wschodniej części wykopu po usunięciu warstw spływowych i nawarstwień kulturowych związanych z najmłodszym poziomem KKZB, odsłonięto intensywnie nasyconą materiałem organicznym i ceramicznym warstwę kulturową wyznaczającą środkowy poziom zasiedlenia KKZB. W jej obrębie wystąpiły stropy 9 obiektów (obiekty nr 14, 15, 16, 17, 20, 21, 29, 30) – niewielkich jam gospodarczych, palenisk i dołków posłupowych. Na tym samym poziomie w północnej części wykopu zarejestrowano równolegle przebiegające ślady orki (obiekt nr 32). Najstarszy poziom osadniczy KKZB wyznacza warstwa kulturowa zawierająca materiał z późnej epoki brązu. W jej obrębie wystąpiły stropy siedmiu obiektów – pozostałości dołków posłupowych (obiekty nr 22, 23, 24, 25, 26, 27 i 28).

Wykop nr 2 o powierzchni 1/2 ara zlokalizowano we wschodniej części osady. Założono go dla weryfikacji zasięgu osadnictwa oraz uchwycenia ewentualnych konstrukcji obronnych we wschodniej partii osady. Układ stratygraficzny wykazał brak w tej części stanowiska nawarstwień kulturowych. Bezpośrednio pod humusem zarejestrowano około 10-cm warstwę spływową. W jej obrębie zidentyfikowano pojedynczy dołek posłupowy (obiekt nr 1), który być może stanowi pozostałość konstrukcji obronnych.

Wykop nr 3 o powierzchni 1/2 ara zlokalizowano w południowej części osady, nie objętej badaniami J. Antoniewicza. Zgodnie z jego ustaleniami nawarstwienia kulturowe wyraźnie zanikały w kierunku południowym, a więc obszar objęty wykopem nr 3 powinien rejestrować granicę występowania osadnictwa na osadzie. Po usunięciu niewielkiej warstwy humusu odsłonięto poziom z wczesnośredniowieczną warstwą kulturową, dość intensywnie nasyconą materiałem zabytkowym. W jej obrębie w zachodniej części wykopu odsłonięto strop pieca (obiekt nr 8) – owalnego skupiska polepy, przykrywającej regularny bruk kamienny. W pozostałej części wykopu po usunięciu nawarstwień poziomu wczesnośredniowiecznego zarejestrowano kontynuację nawarstwień analogicznych dla układu z wykopu nr 1. Po wykonaniu odwiertów sondażowych ustalono, że w części południowej osady miąższość nawarstwień nie uprawnia do teorii o zaliczeniu jej do partii skrajnych. Wobec powyższych faktów, postanowiono wstrzymać eksplorację na poziomie stropu nawarstwień wczesnożelaznych i podjąć jej kontynuację w szerszym planie w sezonie 2004.

Łącznie w sezonie 2003 rozpoznano obszar o powierzchni 200 m^2, rejestrując w jego obrębie pozostałości 32 obiektów archeologicznych i co najmniej 4 warstw kulturowych. W obrębie nawarstwień zarejestrowano bogaty zespół zabytków ruchomych. Grupę dominującą stanowią fragmenty naczyń glinianych, łącznie stanowiących zbiór w liczbie 6.529 fragmentów. Drugą co do wielkości kategorię stanowią fragmenty kości zwierzęcych. Poza materiałem masowym wyróżniono grupę 61 zabytków wydzielonych, w której znalazły się zabytki metalowe: m.in. szpile, noże, haczyk, przekłuwacz, igła; zabytki kościane: m.in. szpile, okładziny; zabytki gliniane: m.in. przęśliki, ciężarki, naczynka miniaturowe; zabytki kamienne: toporek, rozcieracze oraz pojedynczy zabytek szklany i bursztynowy. Bez wątpienia jednak, najważniejszym zabytkiem badań 2003 roku jest znalezisko importowanej, prawdopodobnie halsztackiej, brązowej figurki zoomorficznej. Miniaturowe zwierzę o wymiarach 2 x 4 cm, przedstawiające prawdopodobnie konia, jest formą zawieszki zaopatrzonej w uszko, mocowanej na brązowym kółku (JAREMEK 2004).

Obecny etap nie upoważnia do wysuwania ostatecznych wniosków związanych z chronologią stanowiska i jego wewnętrznym rozplanowaniem. Przytaczając ustalenia jednoznaczne i ustosunkowując się do wyników z lat 50-tych można na obecnym etapie stwierdzić że:

a. potwierdzono obecność na stanowisku formacji neolitycznej, czego dowodem jest pojedynczy zabytek kamienny tej epoki;
b. bez wątpienia formacją, która powołała osadę do życia i w największym stopniu ją rozwijała i eksploatowała jest kultura kurhanów zachodniobałtyjskich, jednak główny impuls tej inicjatywy należy wiązać raczej z przemianami późnej epoki brązu a jej schyłek umieścić w starszym okresie przedrzymskim;
c. czas funkcjonowania tej formacji objął co najmniej dwie fazy zasiedlenia i przebudowy;
d. brązowa zawieszka zoomorficzna będąca znaleziskiem unikatowym nie tylko w skali kultury kurhanów zachodniobałtyjskich stawia pozycję badanego kompleksu osadniczego w zupełnie nowym świetle, pod rozwagę dając rolę jaką stanowisko odgrywało w kontaktach mogących stanowić nośnik nieuchwytnych dotychczas w materiale KKZB prądów kulturowych;
e. w obrębie osady występuje dość bogata warstwa kulturowa związana z jej funkcjonowaniem w okresie wczesnego średniowiecza, obejmującym okres od X do XII wieku;
f. dotychczasowe ustalenia potwierdzają jedynie produkcyjny charakter osady we wczesnym średniowieczu.

Literatura

ANTONIEWICZ J.
1952 *Wyniki prac wykopaliskowych na grodzisku i podgrodziu w Jeziorku, pow. Giżycko w 1950 r.*, MatWczes, t. II, p. 236-253
1964 *Osiedla obronne okresu wczesnożelaznego w Prusach*, Światowit t. XXV, p. 5-211

ANTONIEWICZ J., OKULICZ J.
1958 *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych, przeprowadzonych w latach 1951-1954 w Jeziorku, pow. Giżycko*, Materiały Starożytne, t. III, p. 7-64

JAREMEK A.
2004 *Brązowa zawieszka zoomorficzna z Jeziorka*, Barbaricum, t. 7, p. 291-293

KIEŁCZEWSKA-ZALEWSKA M.
1958 *Położenie geograficzne grodziska w Jeziorku, pow. Giżycko*, MatWczes, t. III, p. 201-209

Agnieszka Jaremek

Investigating an Early Iron Age and Early Medieval Ancillary Settlement at Jeziorko site I (NE Poland)

Summary

The first investigation at Jeziorko site I, made by J. Antoniewicz in co-operation with J. Okulicz in 1950-1954, focussed both on the hillfort and its associated (ancillary) settlement nearby. Studies revealed limited evidence of Neolithic occupation in the area of the settlement. Presumably, the hillfort goes back in its origins to the Early Iron Bronze age and appears to have been used as a dwelling site by the people of West Balt Barrow Culture. During a different, much better documented phase of occupation in the Early Medieval period (10th-1st half of the 13th c.) the site appears to have functioned as a centre of production activity.

The site of the ancillary settlement at Jeziorko was revisited in 2003 to verify the results of the 1950s study which had left some trenches incompletely excavated. This time investigation covered an area of 200 m^2, exposing thirty two archaeological features and at least four occupation levels. Of a rich assortment of evidence sherds were the largest group – 6.529 pieces, followed by animal bone fragments. The group of small finds (61 pieces) included metal objects: e.g. pins, knives, a hook, a perforator, a needle; bone finds: e.g. pins, handles; fired clay and pottery objects: e.g. spindlewhorls, weights, miniature vessels; stone finds: an axe, rubbers; the list is closed by a glass and an amber find. But the most spectacular find from the 2003 season is an imported bronze zoomorphic figurine, probably of Hallstatt provenance – a 2 x 4 cm representation, presumably of a horse – a pendant, as suggested by a suspension loop threaded onto a bronze ring (JAREMEK 2004).

Research generally confirmed Early Iron Age chronology established for the ancillary settlement and helped to narrow down the dating of the Early Medieval material to 10th -12th c., keeping in force its earlier interpretation as a production settlement.

(translated by Anna Kinecka)